

Бабаева А.Д., Токторова А.Э.

КОЛЛЕДЖ СТУДЕНТТЕРИНИН КОНФЛИКТТИК КЫРДААЛЫН ЧЕЧҮҮ ЖОЛДОРУ

Бабаева А.Д., Токторова А.Э.

ПУТИ РЕШЕНИЯ КОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЙ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА

A.D. Babaeva, A.E. Toktorova

WAYS OF RESOLUTION OF CONFLICT SITUATIONS OF COLLEGE STUDENTS

УДК: 372.881/116

Бул макалада студенттердин педагогикалык конфликттерди чечүүдөгү негизги принциптер берилген. Орто кесиптик окуу жайларынын өспүрүм курактагы студенттер жамааттарындагы конфликттердин алдын алууну жана аларды натыйжалуу чечүүнү калыптандырууга багытталган тарбия процессин уюштуруунун мыйзам ченемдүүлүктөрү аныкталды. Бул багыттагы алдынкы педагогикалык-психологиялык тажырыйбалар изилденди. Конфликттүүлүккө инсандар ортосундагы байланыш-катыш проблемасынан мамиле жасоо менен конфликттүүлүктүн деңгээли каралды. Андан башка студенттин тайпадагы теңтуштарын идентификациялоосунун стадияларынын ортосундагы байланыш маселесине өзгөчө көңүл бурулду. Идентификациянын структуралык-деңгээлдик төмөнкү компоненттери эмоционалдык, жүрүм-турумдук жана аңсезимдик стадияларына ачык айкын мүнөздөмөлөр берилди. Конфликттердин алдын алууну жана аларды натыйжалуу чечүүнү калыптандыруу боюнча тарбия процессинин натыйжасы философия, психология, педагогика, маданият таануу жана башка илимдер тарабынан иштелип чыккан идеялар боюнча анализ жүргүзүлдү.

Негизги сөздөр: өспүрүм курак, принциптер, тарбия процесси, конфликтти алдын алуу, кылмыштуулук, жетишүү, тайпа, гумандуулук.

Данная статья посвящена основным принципам в решении студенческих конфликтов. Выявлены закономерности организации образовательного процесса, направленного на предупреждение конфликтов и формирование эффективных решений их в студенческих коллективах средних профессиональных учебных заведений. В этом направлении изучены новые педагогические и психологические опыты в данной сфере. Уровень конфликта рассматривался, подходу к конфликтным ситуациям с проблемы межличностного общения. Кроме того, особое внимание было уделено соотношению этапов идентификации студентов в группе. Компоненты идентификации более низкого струк-

турного уровня дали четкие характеристики эмоциональной, поведенческой и когнитивной стадиям. Результаты образовательного процесса по формированию методов предотвращения конфликтов и их эффективного разрешения проанализированы на основе идей, разработанных философией, психологией, педагогикой, культурологией и другими науками.

Ключевые слова: подростковый возраст, принципы, воспитательный процесс, предотвращение конфликтов, преступность, достижение, группа, гуманизм.

This article is devoted to the basic principles in resolving student conflicts. The regularities of the organization of the educational process aimed at preventing conflicts and the formation of effective solutions to them in the student collectives of secondary professional educational institutions are revealed. In this direction, new pedagogical and psychological experiences in this area have been studied. The level of conflict was considered by approaching conflict situations from the problem of interpersonal communication. In addition, special attention was paid to the correlation of the stages of identification of students in the group. Components of identification of a lower structural level gave clear characteristics to the emotional, behavioral and cognitive stages. The results of the educational process on the formation of methods for preventing conflicts and their effective resolution are analyzed on the basis of ideas developed by philosophy, psychology, pedagogy, cultural studies and other sciences.

Key words: adolescence, principles, educational process, conflict prevention, crime, achievement, group, humanism.

Кесиптик орто билим берүү окуу жайларында өспүрүм курактагы студенттер жамааттарындагы конфликттердин алдын алууну жана аларды чечүүнү калыптандырууга багытталган тарбия процессин моделдөө төмөнкүдөй үч этаптан турат:

- колледждердин студенттик жамааттарындагы конфликттердин алдын алууну жана аларды залака-

сыз түрдө чечүүнү калыптандырууга багытталган тарбия процессин уюштуруунун мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана принциптерин аныктоо;

- бул процесстин моделин түзүү;

- түзүлгөн моделдердин натыйжалуу иштешинин шарттарын аныктоо.

Биздин изилдөөбүздүн максаттарына жана милдеттерине ылайык чыр-чатак көйгөйү боюнча педагогикалык, психологиялык жана социологиялык адабияттарды теориялык жактан анализге алуунун негизинде көрсөтүлгөн. Орто кесиптик окуу жайларынын өспүрүм курактагы студенттер жамааттарындагы конфликттердин алдын алууну жана аларды натыйжалуу чечүүнү калыптандырууга багытталган тарбия процессин уюштуруунун мыйзам ченемдүүлүктөрү аныкталды. Бул багыттагы алдынкы педагогикалык-психологиялык тажрыйбалар жалпыланды.

Конфликттердин спецификасы инсандардын социалдык абалы жана өспүрүмдөрдүн жаш курактык өзгөчөлүктөрү менен шартталган.

Инсандар аралык жана инсандык ички конфликттер, чакан жана орточо социалдык топтогу чыр-чатактар жалпы коомчулукта болуп жаткан глобалдык процесстердин чагылышы. Учурда коомчулукта кездеше калып жаткан конфликттер айрым социалдык көйгөйлөргө да байланыштуу. Социалдык карама-каршылыктар курчуп турган учурларда өспүрүмдөргө айрыкча кыйын болот. Алардын дем алышын туура уюштурбоо, ата-энелердин жана окутуучулардын алардын көйгөйлөрүнө жана кызыкчылыктарына жетишерлик түрдө көңүл бурбоосу конфликттик кырдаалдын жаралышына алып келет. Өспүрүм курактагы жаштар арасындагы агрессивдүүлүктүн, кылмыштуулуктун жана сексуалдык зомбулуктун күчөп жатышы өзгөчө тынчсызданууну жаратууда. Айрым өспүрүмдөр топторунда алкогольдук ичимдиктерди ичүү, тамеки, банги заттарын колдонуу адатка да айланган. Окууга болгон кызыгуу, түрдүү иш-аракеттерге болгон жигердүүлүк, деги эле, жалпы жашоого болгон кызыкчылык өспүрүмдөрдө башкы максатка айланууга тийиш. Банги заттарга болгон көз карандылык, ата-энелер менен болгон келишпөөчүлүк, теңтуштары же тайпалаштары менен мамиле түзө албоо өспүрүмдөрдү депрессияга алып келет. Ата-энелери, чоңдор же окутуучулар тарабынан катуу мамилеге, кысымга учураган бала кризиске кабылат жана муну окутуучулар эстеринде бекем сактоого тийиш.

Жалпысынан алганда, азыркы өспүрүмдөр чөйрөсүндөгү конфликттик мамиленин мүнөзү XX кылымдын 70-80-жылдарындагы ушул эле курактагы-

лардын конфликттик кырдаалдарынан түп тамырынан айырмаланат. Эгер өткөн кылымдын 80-жылдарынын аяк чендеринде өспүрүмдөр арасындагы конфликттерге көбүнчө жашоонун маани-маңызын философиялык издөө, идеология, экология жана айланачөйрөнү коргоо, чарба жүргүзүү, кесип тандоо проблемалары менен байланышкан факторлор себеп болсо, кийинки жылдары өспүрүмдөр үчүн жыныска тиешелүү маселелер, социалдык жана укуктук коргоого алуулар, улуттук өзгөчөлүктөр кызыктуураак болуп калды [1, 256-б.]. Немек социологу Х.Кюндун изилдөөсү конфликттин спецификасы социалдык факторлор менен да шартталгандыгын жана бир эле доордогу түрдүү өлкөлөрдүн индивиддеринин ортосундагы конфликттердин мүнөзү бири-биринен кескин түрдө айырмаланып кетүүсүн далилдейт [2, 183-б.].

Объективдүү физиологиялык жана психологиялык себептерге байланыштуу өспүрүмдөр конфликттери конкреттүү маданий-тарыхый жана социалдык-саясий шарттарга байланышпаган бир катар өзгөчөлүктөргө ээ. Конфликттердин алдын алууга жана аларды натыйжалуу чечүүгө болгон жөндөмдү калыптандырууну тарбиялоо процесси жарандык коомдун демократиялык өзүн өзү таанып билүүсүнө, инсандардын өлкөбүздөгү адам укугу жана эркиндиги, милдеттери маселелерин терең түшүнө билүүсүнө байланыштуу.

Демократиялык мамлекеттүүлүктү өнүктүрүүнүн башкы шарттарынын бири демократиялык баалуулуктарды арттырууну көздөгөн, билим берүү тармагындагы кызматкерлер менен кызматташа алган жана жаңы муундун алдындагы өз милдетин жогорку аңсезимдүүлүк менен сезген мыкты өнүккөн жарандык коом болуп эсептелет. Жарандык коом билим берүү процессине аны мамлекеттик системадан коомдук-мамлекеттик жана коомдук системага айландыруу менен активдүү түрдө катышууга тийиш. Ал билим берүүгө социалдык буйрутма берүү менен тарбияга, педагогикалык мамилелердин мүнөзүнө, окуу процессинин социалданышына чоң таасирин тийгизе алат.

Конфликттүүлүккө инсандар ортосундагы байланыш-катыш проблемасынан мамиле жасоо менен конфликттүүлүктүн деңгээли менен студенттин тайпадагы теңтуштарын идентификациялоосунун стадияларынын ортосундагы байланыш маселесине өзгөчө көңүл буруу зарыл.

Идентификациянын структуралык-деңгээлдик компоненттери: эмоционалдык, жүрүм-турумдук жана аңсезимдик стадиялар жана белгилер ушундай эле компоненттер конфликттүүлүктүн курамында да бар [3, 178-б.].

Идентификациянын биринчи стадиясында инсан чыңалуунун субъектилерине карата өзүн идентификациялайт, башкача айтканда, алар менен өзүн, талашка чыккан кызыкчылыктарды салыштырат, мында чыр-чатактын чыгуу мүмкүнчүлүгү төмөндөйт.

Экинчи стадияда (жүрүм-турумдук) карама-каршылыкты чечүүнүн зарылдыгы сезиле баштайт да конфликттик кырдаал андан ары күчөбөйт. Карама-каршылыкты чечүүгө болгон кызыкчылык акырындап аны биротоло токтотуу максатына айланат. Максат чечкиндүү аракеттерге алып келүү менен инсан конфликттик кырдаалды залакасыз чечүүгө карай кадам таштайт.

Үчүнчү стадия (аң-сезимдик) конфликттердин алдын алуунун жана аларды натыйжалуу чечүүнүн социалдык жана психологиялык маанилүүлүгүнүн, карама-каршылыктарды конструктивдүү түрдө чечүүнүн жолдорун жана максаттарын оптималдаштыруунун аң-сезимдүү түрдө түшүнүүсү менен мүнөздөлөт.

Өспүрүмдөрдүн конфликттүүлүгүнүн деңгээли орто мектептердеги билим берүү системасындагы жана ошондой эле жогорку окуу жайларынын билим системасындагы демократиялаштыруу жана гуманизациялаштыруу процесстерине байланыштуу да болууда.

Коомдогу демократиялаштыруу жана гуманизациялаштыруу тенденцияларынын күчөшү социалдык конфликт түшүнүгүнө өзгөртүүлөрдү киргизүүдө. Бүгүнкү күндөгү конфликт проблемасына болгон субъективдүү мамилелерди эске алуу менен конфликт дайыма болуп келген жана боло берет, ал өзүнүн залакасыз түрдө чечилүү жолдорун табууну талап кылат жана ага болгон аракеттер, умтулуулар прогресске алып барат деп да жыйынтык чыгарууга болот. Чындыгында да, коомдогу эң жаман көрүнүш “мен сага тийбейм, сен мага тийбе” же “кайдыгерлик”.

Конфликттүүлүк деңгээли оптималдуу түрдө калыптанган адам конфликтти инсандык эркиндик катары кабыл алат да карама-каршылыкты чечүүгө болгон зарылдыкты инсандык баалуулук катары түшүнөт. Жогорку окуу жайларынын билим системасындагы демократиялаштыруу тарбия процесстерине катышуучулардан конфликттердин алдын алууга жана аларды натыйжалуу чечүүгө болгон чыгармачыл жөндөмдү талап кылууда.

Жогорку окуу жайларынын гуманизациялаштырылуусу болсо, өспүрүмдөрдүн өзүн курсташтарынын, жалпы эле окуу жайынын алдында толук түрдө көрсөтө алуусуна, алардын интеллектуалдык-права-

лык эркиндикке жетишүүсүнө, аң-сезимдүү түрдө жогорку деңгээлдеги билимдерге ээ болуусуна жагымдуу шарттарды түзүүдө [4, 126-б.].

Гумандуулук багытынын жана талаптарынын ишке ашуусу менен өспүрүмдөр айланадагылар, курсташтары менен гана эмес окутуучулары менен да тең аталык мамиледе кызматташууга бара алат, ар кандай конфликттик кырдаалдарда өз позициясын коргоого жетише алат, өзүн өзү жана башкаларды өнүктүрүү мүмкүнчүлүктөрүнө ээ болот.

Конфликттердин алдын алууну жана аларды натыйжалуу чечүүнү калыптандыруу боюнча тарбия процессинин натыйжасы философия, психология, педагогика, маданият таануу жана башка илимдер тарабынан иштелип чыккан гумандуулук идеяларына педагогдордун ээ болушуна, алардын кесиптик жөндөмдөрүнө жана ошондой эле алардын конфликттик кырдаалдарды жөнгө сала алуусу боюнча тарбия иштерин жүргүзүүдөгү компетенттүүлүктөрүнө байланыштуу.

Өспүрүмдөрдүн конфликттик кырдаалдардын алдын алууга жана аларды натыйжалуу чечүүгө болгон жөндөмдөрүнүн туура калыптануусу чыр-чатактуу кырдаалдардагы педагогдордун компетенттүүлүктөрүнө да көз каранды, себеби өспүрүм окутуучуну карап туруп андан таасирленет. Илимдин түрдүү тармактарынан алынган конфликтологиялык билимдерди мыкты өздөштүрүү өспүрүмдөрдүн конфликттик компетенттүүлүгүн жогорулатат.

Социология философиядагы конфликтти пикир келишпөөчүлүктөрдүн, кагылышуулардын жана карама-каршылыктардын түрү катары кабыл алуу принциби менен кароо аркылуу ага социалдык өнүгүүнүн башкы өбөлгөлөрүнүн бири катары түшүнүк берет [5, 180-б.].

Этикада конфликттин катышуучуларынын мүнөздүк өзгөчөлүктөрүнө, алардын дискуссияга баруу манераларына, сүйлөшүүгө, байланыш-катышка баруу маселелерине негизги көңүл бурулат. Өз ара мамилелердин этикасы жана конфликттик кырдаалдарды алдын алуунун жана аларды натыйжалуу чечүүнүн маданияты адам баласынын жалпы маданиятынын, акыл-эсинин негизги белгилеринин бири болуп саналат. Пикир келишпөөчүлүктөрдү цивилизациялык түрдө жөнгө салуу жөндөмүн өнүктүрүү, биринчи кезекте, жогоруда айтылгандай, жарандардын ички маданияты менен тыгыз байланышкан.

Психология илиминде конфликтке барган тараптарды макулдашууга алып келүүнүн конкреттүү методикаларын издөө активдүү түрдө жүрүүдө. Оюн түрүндөгү моделдерде конфликттик кырдаалдардагы

жарандардын аракеттеринин түрдүү варианттары иштетип чыгууда. Өнүккөн өлкөлөрдөгү, айрыкча, чыгыш мамлекеттериндеги элдердин бири-бирине жылмайып кароосу, күлүп сүйлөөсү бизге сабак болууга тийиш, кимдин эле күлүп сүйлөгөн адам менен чатакташысы келсин.

Педагогика илими окуу процессинде кездеше калуучу педагогикалык кырдаалдардын алдын алуунун жана аларды натыйжалуу чечүүнүн жолдорун изилдейт. Бул илимдин тармагында окуу процессинде натыйжалуу колдонууга боло турган жаңы технологиялардын жана методдордун бай тажырыйбасы жыйналды десек жаңылышпаган болор элек.

Билим берүү процессинде гуманисттик идеяларды колдонуунун оң-тескери жактары да байкалууда. Мектеп окуучуларына толук эркиндик берүүнүн өзү максатка ылайыктуубу деген суроо билим берүү тармагынын күн тартибине дайыма коюлуп келет. Орто мектептерде эркек мугалимдердин өтө аз калып, окуучуларга дээрлик жалаң эжекелердин билим, тарбия берип калгандыгы коомубузда курч маселени жаратып жаткандыгы ачуу чындык. Каалайбызбы, каалабайбызбы, эркек балдарга эркек мугалимдердин тарбиясынын күчтүүрөөк жана таасирдүүрөөк болорун моюнга алууга тийишпиз.

Өспүрүмдөр арасындагы чырлуу маселелерге окутуучулардын авторитардык маанайда кийлигишүүсү же тескерисинче, бейтарап, кайдыгер маанайда калуусунун натыйжасында конфликттик кырдаал күчөйт, окуучулар жана өспүрүм курактагы студенттер өзүм билемдикке өтө баштайт. Чырлашкан тараптарды катуу жазалоо же аларга аткарылгыс талап коюу менен студенттер ортосундагы пикир келишпестиктин студент менен окутуучунун ортосундагы карама-каршы мамилеге өсүп жетүүсү толук мүмкүн. Мында, конфликттин чыгуу себептерин аныктоо, эки тарапка тең түшүндүрүү иштерин жүргүзүү максатка ылайыктуу. Өспүрүмдөрдүн ара мамилелерин корректировкалоо окутуучу менен тайпанын өз ара сыйлашкан, алар бири-бирин түшүнө алган, окутуучу студенттерге орундуу талап коё билген учурларында жана шарттарында гана ишке ашат [6, 161-б.].

Конфликттик кырдаалдардын алдын алуу жана аларды залакасыз чечүү процессине педагогикалык жетекчилик пайда боло калган чыр-чатактуу абалды жөнгө салуу үчүн гана эмес өспүрүмдөргө туура тарбия берүү да чон мааниге ээ. Аларды оң жолго салуу, жакшы мамиле эмне, жаман мамиле эмне экендигин, алардын кандай себептерден жана шарттардан улам жараларын түшүндүрүү үчүн да зарыл. Биз изилдөөгө

алган процессти педагогикалык башкаруунун максаты өспүрүмдөрдө конфликттик кырдаалдарга туура берүү, аларда мындай жагымсыз жагдайларды чоңдордун кийлигишүүсүз өз алдынча залакасыз чечүү жөндөмүн калыптандыруу болуп саналат. Демек, орто кесиптик билим берүү окуу жайларынын өспүрүм курактагы студенттер арасындагы конфликттик кырдаалдардын алдын алууга жана аларды натыйжалуу чечүүгө болгон жөндөмдөрүн туура калыптандыруудагы педагогдордун компетенттүүлүгү менен чыр-чатактуу кырдаалдарды өспүрүмдөрдүн өздөрүнүн туура чече билүүгө жетишүүсүнүн ортосунда тыгыз байланыш бар. Өспүрүмдөр арасындагы конфликтке туура баа бере албаган окутуучу анын чечмек турсун күчөтүп да жиберип толук мүмкүн, мындай учурларда чырлашкан тараптар окутуучунун көзүнчө чырды, талаш-тартышты токтоткондой көрүнгөнү менен ал кеткенден кийин конфликт улана берет. Себеби окутуучу студенттерге жетишээрлик деңгээлде түшүндүрүү иштерин жүргүзгөн эмес, кимдин туура айткандыгын, кимдин туура эместигин же экөөнүн тең бири бирине каршы мүнөздө турушуна жүйөөлүү түрдө далилдөөгө албаган.

Орто кесиптик окуу жайындагы өспүрүм курактагы студенттерин өз алдынчалыкка тарбиялоо процесси тайпалык жамаатта конструктивдүү инсандар аралык мамиленин түзүлүшүнө жардам берет. Студенттерде конфликттик кырдаалдардын алдын алууга жана аларды натыйжалуу чечүүгө болгон жөндөмдөрүнүн туура калыптанышына өбөлгө түзөт.

Конфликттик кырдаалдардын алдын алууга жана аларды залакасыз чечүүгө болгон жөндөмдөрдүн калыптанышуусу боюнча тарбия процесстеринин натыйжалуулугу өспүрүмдөрдүн айлана-чөйрө менен болгон өз ара байланышын жана мамиленин маданияттын гумандуулук аспектилеринин негизинде уюштурууга болот. Студенттерди коомдук пайдалуу, прогрессивдүү иш-аракеттерге тартууга байланыштуу жана мындай багыттагы тарбия иштеринин натыйжасында студенттерде коом менен кызматташууга, өз мүмкүнчүлүктөрүн ишке ашырууга болгон умтулуулар жаралат.

Жыйынтыктап айтканда, орто кесиптик окуу жайларындагы өспүрүм курактагы студенттеринин конфликттик кырдаалдардын алдын алууга жана аларды натыйжалуу чечүүгө болгон жөндөмдөрүнүн туура калыптанышына багытталган тарбия процессин уюштуруунун салыштырмалуу түрдө зарыл болгон мыйзам ченемдүүлүктөрү жана принциптери аныкталды.

Адабияттар:

1. Конфликтология. Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. - С. 320.
 2. Основы конфликтологии. Под ред. В.Н. Кудрявцева. - Москва, 1997. - С. 197.
 3. Конфликты в школе / Под редакцией В.В. Кононова - Л.: Лениздат, 1990. - С. 200.
 4. Бабаева А.Д., Токторова А.Э. ЖОЖдун студенттеринин нравалык-укуктук маданиятын калыптандыруу. Известия вузов Кыргызстана. -Бишкек, 2018. - С. 125-127.
 5. Маврина И.А. Социальность современного образования: Монография. - Омск: Изд-во ОмГПУ, 2000. - С. 182.
 6. Бабаева А.Д., Токторова А.Э. Орто кесиптик окуу жайлардын студенттерин инсандык жактан калыптандыруу процессинде нравалык укуктук тарбия берүүнүн ролу. Наука и новые технологии и инновации Кыргызстана. - Бишкек., 2018. - С. 158-161.
-